

Moltaí ón tSraith Cainteanna

'Teacht Aniar na Gaeltachta'

28.1.21 go 14.4.21

Réamhrá

Sa mhéid atá luaite thíos, déantar achoimre ar na moltaí a léiríodh sa tsraith cainteanna faoin teideal 'Teacht Aniar na Gaeltachta' a bhí ar siúl ó Eanáir go dtí Aibreán na bliana seo – féach an iarscríbhinn le haghaidh liosta cainteoirí agus téamaí. Tá an t-ábhar leagtha amach de réir téamaí éagsúla a bhí le tuiscint taobh istigh de na cainteanna sin. Tosaítear le lionsa leathan na hide-eolaíochta agus na héiceolaíochta agus díritear ansin ar mholtaí bunaithe ar thuiscint sóisialta agus ar chomhthéacs na Gaeltachta:

1. **Comhthéacs Nua - féidearthachtaí nua:** peirspeictíocht leathan ar thioncar treochtaí idirnáisiúnta ar mheon an phobail – agus an t-athrú dearfach i bpeirspeictíocht an státhórais i leith na Gaeltachta;
2. **Lionsa na hÉiceolaíochta:** tugann an éiceolaíocht lionsa nua dúinn chun gach gné de shaol an phobail a shamhlú mar eiceachóras ina bhfuil gach rud ag brath ar gach rud eile. Ag an am céanna, tá tuiscint faoin timpeallacht go smior sa teanga agus ní mór don rialtas agus don phobal é sin a thuiscint mar bhonn le dul i ngleic leis an ngéarchéim timpeallachta;
3. **Srianta Idé-eolaíochta ar Chumas an Stáit:** Tá grúpa beag gníomhaithe ar son na teanga agus grúpa beag eile ina coinne – idir an dá dhream sin caithfidh an tromlach atá báúil don teanga dul i gcion ar an dream eile;
4. **Moltaí trí Lionsa Sóisialta:** Ní mór do pholaiteoirí an ghéarchéim Gaeltachta a aithint agus feidhmiú de réir fhianaise agus riachtanais shóisialta an phobail;
5. **Peirspeictíocht na Gaeltachta:** Tá gá le gluaiseacht athbheochana na Gaeltachta, cumasú pobail agus cothú bróid teanga agus Gaeltachta – agus
6. **An Clabhsúr:** Sa phlé ag clabhsúr na sraithe bhí moltaí faoi ghluaiseacht Gaeltachta, scéim nua labhairt na Gaeilge, tithíocht do phobal na Gaeltachta, Bord an Údaráis a bheith tofa, athchóiriú ar theorainneacha na Gaeltachta agus a lán eile.

1.1 Comhthéacs Nua

Caithfear an córas a athrú mar gheall ar an timpeallacht, an éagothroime, srl. Fágann sin an fhéidearthacht go mbeidh geilleagar níos fábhraí don Ghaeltacht ann – má throidtear ar a son; ach níl aon ridire ar each chun é a dhéanamh.

Tá cur chuige nua eacnamaíochta ag teastáil bunaithe ar an **dílárnú cumhachta** agus athdháileadh maoinne. Níl aon leigheas coimeádach ar mheath na nGaeltachta ann. Tá bainistiú an dul í léig ann nó athrú radachach. An neamhréiteach atá agam ná chun rudaí a chaomhnú, ní mór do gach rud athrú. Níl a fhios againn cad a thárlóidh ach tá an cath fós le troid.

1.2 Feictear dom go bhfuil **athrú taoide san státchóras** le cohort nua de stáitseirbhísigh. Faigheann tú éisteacht nach raibh ann cheana – meon i bfad níos oscailte agus gan an bagáiste céanna a bhíodh ann le tabhairt faoi deara. Sa Bhille Teanga – tá go leor de na forálacha agus ionchur orthu ón bhfhreasúra nach mbeadh seans leo 15 bliain ó shin. Tá rudaí i bfad níos dearfaí anois le bunsraith reachtaíochta gur féidir tógáil air sna 10 mbliana amach romhainn.

Nuair a thosaíomar i 2012 le Acht na Gaeltachta agus ansin méadú an bhuiséad don PT agus is é an tosaíocht a bhí ann ag a tús ná na pleananna a fháil faomhaithe ag an Aire agus Foras na Gaeilge a chur ag obair agus na pleananna a chur i bfeidhm agus daoine a fhostú. Comhthreomhar leis sin thosaigh muid ag tacú le Tuismitheoirí na Gaeltachta agus airgead ceart a chur ar fáil do Chomhar Naíonraí na Gaeltachta

2.1 Cur Chuige Éiceolaíoch

Mar éiceachóras ba chóir go mbeadh leibhéal ceart teanga ag luch slándála sa Gaeltacht. Bunphrionsabal na héiceolaíochta ná **freagracht áitiúil** – ba chóir go mbeadh ionchur leanúnach ag an bpobal áitiúil faoi rudaí a bhaineann leo, na muilte gaoithe mar shampla. Baineann an éiceolaíocht le cúrsaí úsáide, riaracháin, eacnamaíochta srl. Níl tagairt dá laghad i gClár an Rialtais don cheangal idir an timpeallacht agus an teanga. Ba chóir é sin a athrú go huile is go hiomlán. Níl an dara rogha againn. Caithfimid dul sa treo sin. Tá ár dtodhchaí ag brath air sin.

Caithfimid coincheap na héiceolaíochta a fheiceáil ar bhealach i bfad níos leithne seachas an gnáthléamh faoin domhan nádúrtha - na crainn, na héin, na plandaí srl – ach an eolaíocht pholaitiúil a bhaineann le cúrsaí daonlathais, cúrsaí freagrachta, cúrsaí féiniúlachta, cúrsaí ionadaíochta – ní gné nó feidm faoi leith ach **fís iomlán ar an saol bunaithe ar rannpháirtíocht, daonlathas, freagracht** maidir leis an domhan atá timeapeall orainn – an domhan daonna agus an domhan nádúrtha. Chun cúrsaí teanga sa Ghaeltacht agus sa Ghalltacht a chur i dtreo eile caithfimid an fhís níos iomláine seo den éiceolaíocht a chur ar fáil don pobal.

2.2 An Ceangal idir an Teanga agus an Éiceolaíocht: Tá an dá rud an-cosúil lena chéile ar bhealach. Níl mórán cainteoirí fanta – 30,000 ar a mhéad, 20,000 i gceanntracha láidre ar nós Corca Dhuibne, Conamara Theas agus Árainn agus Iarthuaisceart Dhún na nGall agus breacGaeltachtaí - An Rinn, thart ar Chúil Aodha, Ráth Chairn, Ceathrú Thaidhgi gCo.

Mhaigh Eo, Deisceart agus Oirthuaisceart Dhún na nGall agus cúpla áit eile. Conas déileáil leo chun go leanfaidh siad mar phobail teanga – mar an éiceolaíocht agus cuid den fhealsúnacht chéanna ag teastáil. Glacaim (an Roinn) go bhfuil an coincheap éiceachóras an-chosúil leis an eiceachóras teangeolaíochta, gach rud ag brath ar a chéile – obair Donncha Uí Éalaithe agus Shorcha Ní Cheilleachair. Tá an obair atá idir lámha againn uile ag brath ar a chéile. Ní dhéanfaidh aon ‘big bang’ aon difríocht i gcás na hoibre seo. **Tá gá go mbeadh an córas iomlán ag oibriú go nádúrtha le chéile.** Má tá bearnaí ann ní mór iad a lionadh. Mar sin tá an dá rud an-chosúil lena chéile. Tá an-spéis ag an Aire Catherine Martin sa réimse seo – beidh straitéis 3 bliana á fhógairt againn agus beidh feidhm trasghearrtha a bhaineann leis an nGaeilge á chur chun cinn trasna na Roinne uilig agus go leor tionchair ar rudai sa státchóras – turasóireacht sa Ghaeltacht, cúrsaí ealaíne, na meáin, TG4 – tá siad uile istigh ann. Tá an-spéis ag an Aire Martin agus ag an Aire Chambers go mbeadh an Gaeilge á cur chun cinn trasna na Roinne uilig agus beidh sin le feiceáil sa straitéis nua. 6y Dá mbeadh eagraíocht againn sa Ghaeltacht leis na cumhachtaí agus na fiacra a bhíonn ag na heagraíochtaí caomhnaithe sna limistéir caomhnaithe, bheadh tacaíocht láidir linn?

3. Ról Srianata an Stáit

Tá srianta idé-eolaíochta ar chumhacht an stáit. I gcomhthéacs ‘teoiric zón na sábháilteachta’ tá difríochtaí cultúrtha agus nósanna teanga atá neamhbhagarthach, inghlactha, incheadaithe – agus difríochtaí contúirteacha a bhfuil toirmeasc orthu. Glactar leis an difríocht teanga (riachtanais oideachais faoi leith, mar shampla) agus ceadaítear an teanga a chur chun cinn, mura gcuireann an difríocht sin zón sábháilteachta idé-eolaíoch an tromlaigh i mbaol.

Cuireann srianta an zóin sábháilteachta (dearcadh an tromlaigh, dioscúrsa faoi theangacha, gan aon chuid den phobal a bheith difriúil...) srian ar leasuithe/athruithe ar eagla go mbogfadh an ionramháil isteach sa zón contúirteach. Mura dtig le ghníomhaithe teanga múnla polaitíocht teanga an stáit a athrú, caithfear ceannas a ghlacadh ar an zón sábháilteachta agus é a leathnú.

Ta grúpa beag gníomhaithe ar son na teanga agus grúpa beag eile ina coinne – mar a dúirt an tUachtaráin: daoine ‘for whom Irish isn’t dead enough’. **Idir an dá dhream sin tá an tromlach atá báúil don teanga agus ní mór dul i gcion orthu.**

4. Moltaí don Státchóras agus d’Aisteoirí Eile – Lionsa sóisialta

- ❖ **Géarchéim a aithint:** Ní mór do pholaitheoirí an ghéarchéim a aithint agus an treo a athrú; Coimisiún Éigeandála a bhunú (Beartas Úr 2016); iniúchadh ar ról pholasaithe an Stáit san aistriú teanga sa Ghaeltacht;
- ❖ **Pleanáil Shóisialta:** Rannóga stáit a chur ina luí ar cheannairí polaitiúla faoi riachtanais na pleanála sóisialta do na Gaeil;

- ❖ **Féincheistiú:** Eagraíochtaí pobail iad féin a fhéincheistiú faoin ról atá acu i modhanna oibre an Státchórais;
- ❖ **Meabhrú sóisialta:** Acadúlaithe a bheith ag meabhrú go sóisialta ar chinnúint an phobail in áit an dioscúrsachas;
- ❖ **Tógáil clainne:** Coistí Pleanála Teanga - Athbhunú Scéim Labhairt na Gaeilge a lorg;
- ❖ **Fianaise:** Iriseoirí ag déanamh iniúchadh ar cad iad na fianaisí a thugann treoir do pholasaithe an Stáit?
- ❖ **Tosaíochtaí don Phobal:** Brú a chur ar na Coistí Pleanála Teanga díriú ar riachtanais shóisialta an phobail urlabhra Ghaelaigh: (i) Lonnaíochtaí - costas réasúnta ar thithe; (ii) Sóisialú Gaelach na n-Óg i dteaghlaigh, i bpiarghrúpaí Gaeilge; (iii) Deiseanna fostaíochta; (iv) Acmhainní a chuirfeas le buntáiste socheacnamaíochta na nGael agus cumas comhoibrithe idir na Gaeil; (v) Riaradh daonlathach acmhainní na nGael; Straitéis shóisialta san aistriú teanga.
- ❖ **Próiseas réalaióch:** Eirí as siombalachas sa Ghaeilge áit ina bhfuil géarchéim sa Gaeilge – ag déanamh díluacháil ar an bpróiseas.

5. *Moltaí ón nGaeltacht*

Gluaiseacht Athbheochana na Gaeltachta: Tá sé in am gluaiseacht athbheochana na Gaeltachta a bhunú anois – ‘Custer’s last stand’. Ní gluaiseacht pholataíochta nó agóidíochta a bheadh ann ar dtús. An aidhm a bheadh leis ná Gaeilgeoirí ón taobh amuigh agus ón taobh istigh a lonnú sa Ghaeltacht.

Féidearthachtaí Fostaíochta: Tá an saol ag athrú go tréan agus tá na deisanna fostaíochta faoin tuath ag méadú de réir mar atá na córais chumarsáide ag feabhsú. Níl fáth ar bith nach n-aistreofaí ceanncheathrú na n-eagras Gaeilge ar fad chun na Gaeltachta. Neartú ar an bphobal Gaeltachta a bheadh ansin freisin. Rud eile a dhéanadh gluaiseacht na Gaeltachta a dhéanamh ná a chur ina luí ar lucht rialtias an méid is féidir d’obair an stáit a dhéanamh sa Ghaeltacht. Nach bhféadfaí ceisteanna faoi rialacha stáit a freagairt as ionad Gaeltachta? Is ea go deimhin agus freagra a fháil i ndea-Ghaeilge má tá sé ag teastáil. Ní dheachaigh sé i bfeidhm ar thuismitheoirí na Gaeltachta fós go bhféadfadh Gaeilge agus Béarla a bheith ag a gclann – agus teangacha eile chomh maith.

Níos bródúla as an nGaeilge: Le go mbeadh deis ag an bheagán beag Gaeilge atá fágtha fós caithfidimid ar fad a bheith níos bródúla as an nGaeilge agus as an nGaeltacht ná mar atáimid faoi láthair

6. *Moltaí ón Phlé – an Seisiún deiridh*

Gluaiseacht Gaeltachta: Sílim go bhfuil easpa mórtais anois agus daoine ag múnlú an aosa óig. Tá siad faoi thionchar na meán sóisialta agus gan feasacht láidir Gaeltachta acu mar a bhí againne. Ní mór dul i gcion ar an mbród agus ar an bhfeasacht agus an meas. Cad is féidir don státchóras a dhéanamh? Mar a léirigh muintir Chonamara thar na blianta, má tá

gluaiseacht láidir pobail agat is féidir athruithe móra a chur i bfeidhm. Dá mbeadh gluaiseacht láidir Gaeltachta againn agus muid aontaithe ar na príomhchuspóirí againn, sílim go bhfeadfaimis dul i gcion i bfad níos mó ar an státchóras. Is féidir linn comhoibriú le chéile agus na fadhbanna a phlé ach chun dul i ngleic leis na fadhbanna déanann an státchóras neamhaird dúinn ós rud é nach bhfuil cumhacht againn. Níl aon iachail á chur ar dhreamanna áirithe. Dá mbeadh comhoibriú idir eagrais mar Comhar Naíonraí na Gaeltachta, Muintearas, Tús Áite agus go leor eile agus niad ag plé na n-ábhar a bhfuilimid ag plé leo mar OPT's, bheimis i bfad níos éifeachtaí.

Pleanál Teanga – Comhtháthú ag teastáil: Tá na hOPT ag obair i bfolúntas; próiseas easnamhach – a lán réimsí agus eagraíochtaí eile 'sna réimsí céanna gan iachall orthu bheith páirteach sa phróiseas PT. Tá próiseas comhtháite ag **teastáil** agus a bheith macánta faoi na fadhbanna atá ann agus go bhfuil an teanga ag dul i léig. Go dearfa, tá gréasán i bfad níos láidre ná riamh leis na hOPT i ngach ceantar. Más fíor an méid sin, caithfear breathnú air agus ní mór na heagraíochtaí a chur ag comhoibriú lena chéile. (freagra an státchórais).

Seachadadh na Teanga go dtí an chéad ghlúin eile: Trí rud a chuideodh leis na hOPT i gCois Fharraige ná: 1. **scéim nua Labhairt na Gaeilge** a mhol an staidéar chuimsitheach; is gá an taoide a chasadh. Nuair a cuireadh deireadh leis an scéim, tháinig titim ar líon na leanaí le Gaeilge. Tá an taighde agus an t-aitheantas i gceist. 2. **Tithíocht** a chur ar fáil do chainteoirí teanga. D'fhéadfaí cumhachtaí a thabhairt do ÚnaG sa réimse seo; tá cumhacht acu monarchana a bhunú cheana féin. 3. Deireadh le scannal **teorainneacha na Gaeltachta** atá molta ag go leor.

Ról níos lárnaí d'Údaráis i gcúrsaí pleanála: Tá údarás pleanála ann agus tá ról srianta ag an Údarás ina leith; d'fhéadfaí é a leathnú. Tá easpa tithíochta le ceannach nó le fáil ar cíos ar phraghas réasúnta – is fadhb mhór é sin. Bhéidir gur fadhb mhaith é go bhfuil daoine ag iarraidh filleadh abhaile. Táimid ag caint le comharchumainn agus CoCo faoi bhealaí dul i ngleic leis.

Fostaíocht: Tá eagraíocht Stáit dár gcuid féin againn a bhfuil freagracht eacnamaíochta, cultúrtha agus sóisialta na Gaeltachta uirthi agus cé nach bhfuil na cumhachtaí go léir againn tá stráitéis uailmhianach, dúshlánach againn agus tuigimid na deisanna atá sa Ghaeltacht, an géargá atá ann fostaíocht a chur ar fáil; luadh daoine ag fáil oideachais mhaith agus ag fágáil na Gaeltachta, rud atá ag tarlú le blianta blianta. Ag tús Mí Aibreáin fógraíodh 140 jab i gCois Fharraige agus fógra le gairid faoi Randox ar an Chlochán Liath. **Is féidir linn postanna ar ardchaighdeán a chur ar fáil sa Ghaeltacht** agus gur féidir le daoine fanacht sa bhaile nó filleadh ar an mbaile. An t-aon rud a dhéanfadh díchailiú ar dhuine as an nGaeltacht nach mbeadh na cáilíochtaí chúí aige/aici. Agus tá bainaistíocht na monarchana ag iarraidh go mbeadh muintir na háite fostaithe acu.

Tógáil leanaí le Gaeilge – riachtanais shonracha phobal na Gaeltachta: Níltear ag féachaint go sonrach ar riachtanais phobal na Gaeltachta – **'one size fits all'**. Níl achmhainn a dhóthain ann don phobal teanga – ag diriú ar an bfoghlaimeoir; ba chóir beith ábalta freastal ar an uile shaghas riachtanas don uile saghas duine. Thit réimsí teaghlaigh idir dhá stól ó thaobh obair Thuismitheoirí na Gaeltachta de (ag feidhmiú go náisiúnta ó 2018) –

cúrsaí óige, cúrsaí oideachais, cúrsaí ealaíne – tá deacrachtaí na hearnála sin á gcruthú agus á gcothú.

Fianaise faoi Éifeacht Pholasaithe an Stáit: Tá sé beartaithe ag an Údarás taighde a dhéanamh. Agus táimid (an Roinn) ag obair leis an CSO ar mhaithe le ceisteanna breise a fháil ar an bhfoirm daonáirimh – agus tá Sorcha Ní Chéilleachair ag obair leis an CSO chomh maith. Tá bealaí eile chun staitisticí a aimsiú. Agus i dtaobh Scéim Labhairt na Gaeilge bhí sé ceangailte le scéim na ndeontas tithíochta agus bhí ar an dalta sa scoil an SLG a ghnóthú chun go mbeadh tairbhe na scéime sin le gnothú. Ní doigh liom go ndéanfadh €250- mórán difríochta d'aon teaghlach. Ach (Donncha) **is scéim nua Labairt na Gaeilge atá á mholadh** faoi mar a mhol oifigigh na roinne féin 2004/5 agus a mhol an staidéar cuimsitheach.

Admháil go bhfuil Géarchéim ann? (Roinn) Deireann Catherine Connolly é go minic. Ní féidir a shéanadh ach go bhfuil géarchéim ina lán limistéar lag (mar a luaigh Donncha faoi theorainneacha Gaeltachta) agus ní thugann muintir na háite sin faoi deara go bhfuil géarchéim teanga ann – níl an teanga ar a radar acu. (Donncha) Is 'sna ceantracha láidre atá an ghéarchéim – tá an cath sin thart 'sna ceantrachta laga.

6.5.21

Sraith Cainteanna: Teacht Aniar na Gaeltachta

28.01.2021 "Smacht an Stáit, smacht ar strae" – An t-Ollamh Conchúr Ó Giollagáin

04.02.2020 "Geilleagar nualibrálach, Gaeltacht nualibrálach – dúshlán agus féidearthachtaí i ré reatha an chaipitleachais" – An Dr Ben Ó Ceallaigh

11.02.2020 "An Óige neamhpholaitiúil: comhthéacs stairiúil agus féidearthachtaí don todhchaí" – An Dr Kerron Ó Luain

18.02.2020 "An Dúshlán Éiceolaíoch agus Slánú na Gaeltachta" – An t-Ollamh Michael Cronin

25.02.2020 Painéal éiceolaíochta le Seán Ó Conláin (TA), Máirtín Hawkes(TA), Mairéad Farrell (Sinn Féin), Marc Ó Cathasaigh (Comhaontas Glas)

04.03.2020 "Pleanáil sa nGaeltacht: cur chuige stráitéiseach" – Donncha Ó hÉallaithe, Gníomhaí pobail

11.03.2020 "Ionramháil teanga sa stát agus sa Ghaeltacht: srianta agus deiseanna sa limistéar sábháilteachta" – An t-Ollamh Tadhg Ó hIfeamáin

25.03.2020 An "Ghaeltacht" inniu" – Seosamh Ó Cúaig, Tráchttaire

01.04.2020 "An Chéad Ghlúin eile" – Sorcha Ní Chéilleachair, Ceannasaí, Tuismitheoirí na Gaeltachta

Fáilte roimh cách

7.00 go 8.00 i.n. ar ZOOM Cláraigh anseo le do thoil

15.4.21: **An Plé** le: **Aodhán Mac Cormaic**, Stiúrthóir na Gaeilge, An Roinn Turasoireachta, Cultúir, Ealaíon, Gaeltachta, Spóirt agus Meán; **Micheál Ó hÉanaigh**, Príomhfheidhmeannach Údarás na Gaeltachta; **Sorcha Ní Chéilleachair**, Ceannasaí, Tuismitheoirí na Gaeltachta; **Dónall Ó Cnámhsí**, Oifigeach Pleanála Teanga LPT Gaoth Dobhair; **Donncha Ó hÉallaithe**, Gníomhaí Pobail, Conamara agus **Gormfhlaithe Ní Thuairisg** ó Ráidíó na Gaeltachta mar éascaitheoir.